

Çocuk Ruh Sağlığı

Prof. Dr. Serdal SEVEN

— 10. Baskı—





Prof. Dr. Serdal SEVEN

ÇOCUK RUH SAĞLIĞI

ISBN 978-605-0022-09-4

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayinevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayınevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Ocak 2008, Ankara

10. Baskı: Mart 2025, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sayfa Basım Sanayi Ticaret Ltd. Şti.
İvedik OSB Matbaacılar Sit. 1514. Cad. No: 23-25
Yenimahalle/ANKARA

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 77079

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

Prof. Dr. Serdal SEVEN

1977'de Muş'ta doğdu. İlkokulu Muş Ağaçlık Köyü İlkokulu'nda, ortaokulu Muş Lisesi orta kısmında, liseyi Van Alparslan Anadolu Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. 1999'da Celal Bayar Üniversitesi Demirci Eğitim Fakültesi'nde lisans, 2001 yılında Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans ve Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü'nde Çocuk Gelişimi ve Eğitimi alanında doktora öğrenimini tamamladı. 2013 yılında Çocuk Gelişimi ve Eğitimi alanında doçent, 2018 yılında da profesör unvanını aldı. Okul öncesi eğitim, çocuk edebiyatı, çocuk ruh sağlığı, çocuklarda bağlanma, anne duyarlılığı ve medyanın etkileri konularında kitap ve makaleleri olan Prof. Dr. Serdal SEVEN, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi'nde Öğretim Üyesi ve Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Okuyucuya Not

Bu kitabın temel amaçlarından biri çocuk ruh sağlığı alanı hakkında okuyucuya güvenilir bilgiler vermektir. Bu amaçla kitabın ilk iki bölümünde çocuk ruh sağlığının kavramsal çerçevesi oluşturulmuştur. Bu iki bölümün yapısı gereği okuyucu için yeni sayılabilecek birçok terim tanıtmaktadır. Bu nedenle de alana yabancı okuyucular için başlangıçta anlaşılma güçlüğü olabilir. Alana yabancı okuyucuların önce 3-10. bölümleri sonra 1 ve 2. bölümleri okumalarını önerilir. Böylece okuyucu önce kitabın kendisiyle ilgili neleri anlattığını sonra da bunun için gerekli kavramsal çerçeveyi tanımış olacaktır.

ÖN SÖZ

Anne, baba veya öğretmen olarak çocuk veya çocuklarla ilgilenmek zor ama eğlenceli bir uğraştır. Çocuklar büyüdükçe değişir ve yeni bir hal alırlar. Bu süreçte onlarla ilgilenen herkesin zaman zaman kaygıyla sorma gereği duydukları sorular vardır: “Çocuğum normal mi?”, “Bu davranış acaba ruhsal bir bozukluğa mı işaret ediyor?”, “Bu çocuk neden böyle yapıyor” gibi. Bu soruların cevabı iki temel yaklaşım ile açıklanabilir. Birinci yaklaşım çocuğun gelişim özellikleri; ikincisi ise ruhsal olarak normal kavramıdır. Çocuğun yaşı ilerledikçe normallik kriterleri de değişecektir. Dolayısıyla konunun gelişim ve normallik çerçevesinde ele alınmasına ihtiyaç vardır. Bu kitapta konular bu çerçevede ele alınarak işlenmiştir. Okuyucuya çocuğun belirli gelişim özellikleri tanıtılarak ruh sağlığı dinamikleri açıklanmıştır.

Kitabın hazırlanması sürecinde ruh sağlığı ile ilgili mevcut kaynaklardaki bilgilerin güncelliklerini yitirdikleri görülmüş ve Dünya literatüründeki en güncel araştırmalar ve bilgiler derlenmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda çocuk ruh sağlığının kavramsal çerçevesi de bu bilgilere göre kitabın ilk iki bölümünde yeniden şekillendirilmiştir. Ayrıca, kitabın 3-6. bölümlerinde ruh sağlığının gelişimsel temelleri ile çocuğun çevresi, özellikle de ailesi üzerinde durulmuştur. 7-9. bölümlerde çocuklarda görülen ruhsal bozukluklar incelenerek okuyucuyu yönlendirecek bilgiler sunulmuştur. 10. bölümde ise özel durumlardaki çocuklar konu alınmıştır.

Kitap, çocukla ilgili herkes tarafından rahatlıkla yararlanılabilecek bir kaynak olarak hazırlanmıştır. YÖK’ün Okul Öncesi Öğretmenliği programına uygun hazırlanan bu kitabın birçok lise ve üniversite programında ilgili dersler için önemli bir kaynak olması beklenmektedir.

Bu kitabın hazırlanmasında benden desteğini esirgemeyen Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Çocuk Gelişimi ve Eğitimi programı öğretim elemanlarına, kitabın şekillenmesine katkıları olan sayın Prof. Dr. Ayla OKTAY’a, anneme, eşime, Pegem Akademi yayın ekibine ve öğrencilerime sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Aralık, 2019

Prof. Dr. Serdal SEVEN

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	v
İçindekiler.....	vii

1. BÖLÜM

RUH SAĞLIĞI KAVRAMI

(ss: 2-20)

Ruh Sağlığı Nedir?.....	2
Normal ve Anormal Davranış	4
Ruh Sağlığının Önemi	7
Ruh Sağlığının Tarihçesi	9
Ruh Sağlığı Modelleri	12
Büyüsel Model	13
Medikal Model	14
Psikolojik Model	16
Sosyal Model.....	18
Politik Model	20

2. BÖLÜM

RUH SAĞLIĞINA KURAMSAL BAKIŞ

(ss: 22-38)

Psikanaliz.....	22
Freud Psikanalizi	22
Psikanalizde Ruh Sağlığı ile İlgili Temel Konular	26
İnsancı Yaklaşım.....	27
Ruh Sağlığı ve Carl Rogers.....	28
Abraham Maslow ve Kendini Gerçekleştiren Kişilik	31
Pozitif Ruh Sağlığı	32

3. BÖLÜM

SOSYAL VE DUYGUSAL GELİŞİM VE RUH SAĞLIĞI

(ss: 40-57)

Duygular	41
Duygusal Gelişim Dönemleri.....	42
Sosyal Gelişim.....	48
Erikson ve Psiko-Sosyal Gelişim Kuramı	48
İlk Sosyal İlişkiler ve Etkileşimsel Gelişim Dönemleri	50
Okul Öncesinde Sosyal Gelişim	52
İlişkiler	52
Sosyal Yeterlilik.....	54
Sosyal Beceri Eksikliği	55

4. BÖLÜM

BAĞLANMA VE RUH SAĞLIĞI

(ss: 60-75)

Bağlanma Nedir?	60
Bağlanmanın Kurulması ve Gelişimi	61
İçsel Çalışma Modeli	62
İçsel Çalışma Modelinin Etkileri.....	63
Duygusal İşaretleri Okuma: Karşılıklı Düzenleme.....	64
Bağlanmanın Sınıflandırılması.....	67
Bebeklikten Ergenliğe Bağlanmanın Etkileri.....	69
Bağlanmada Bireysel Farklılıklara Neden Olan Faktörler	73
Anne Bakımı	73
Mizaç	73
Klinik Durumlar	74
Anne Dışı Bakım.....	74

5. BÖLÜM

ÇOCUĞUN SOSYALLEŞMESİ VE RUH SAĞLIĞI

(ss: 78-90)

Sosyalleşme Süreci.....	79
Sosyalleşme ile İlgili Kavramlar.....	80
Birey	80
Sosyal Figürler ve Sosyal Roller.....	82
Sosyal Güçler	83
Bebeklikten Ergenliğe Sosyalleşme	86
0-3 Yaş Kendini Tanıma	87
3-6 Yaş Sosyal Figür ve Roller Tanıma	89
7-11 Yaş Sosyal Normları Tanıma Dönemi	90
12-18 yaş Sosyal Normları Bütünleştirme	90

6. BÖLÜM

AİLEDE ÇOCUK

(ss: 92-110)

Aile ve Yapısı	93
Ailenin Dönemsel Yaşam Süreci	96
Ailesel Faktörler ve Ruh Sağlığı.....	98
Anne-Babanın Eğitim Düzeyi	98
Sosyo-Ekonomik Düzey.....	98
Annenin Çalışma Durumu	99
Ailede Roller	101
Annenin Rolü	101
Babanın Rolü	103
Büyük Baba ve Büyük Annenin Rolü.....	104
Bakıcı Faktörü	105
Anne Baba Tutumları	106
Ebeveynlik Tarzları	106
Aile İçi Çatışma	109

7. BÖLÜM

DUYGUSAL BOZUKLUKLAR

(ss: 112-130)

Kaygı	112
Korku	116
Uyku Bozuklukları	120
Kekemelik	127
Seçici Mutizm	129

8. BÖLÜM

DAVRANIŞ BOZUKLUKLARI

(ss: 132-147)

Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu	132
Çalma	136
Yalancılık	138
Saldırganlık	140
Kıskançlık	142
İnatçılık	145

9. BÖLÜM

PSİKO-FİZYOLOJİK BOZUKLUKLAR VE ALİŞKANLIK BOZUKLUKLARI

(ss: 150-166)

Tik (Seyirce)	150
Yeme Bozuklukları	153
Altını Islatma (Enürezis)	159
Dışkı Kaçırma (Enkoprezis)	161
Parmak Emme	163
Tırnak Yeme	165

10. BÖLÜM

ÖZEL DURUMLARDA ÇOCUK

(ss: 168-193)

Hastalık ve Çocuk	168
Hasta Çocuk	169
Hasta Ebeveyn	172
Ölüm ve Çocuk	173
Çocukta Ölüm Kavramının Gelişimi	174
Bir Yakınının Ölüm Karşısında Çocuğun Tepkileri	176
Ölüm Durumunun Açıklanması.....	179
Boşanma ve Çocuk	182
Boşanma Süreçleri.....	184
Boşanma Kararının Açıklanması.....	185
Çocukların Boşanma Karşısındaki Tepkileri ve Boşanmanın Sonuçlarına Alışmaları.....	187
Boşanma Sonrasında Dikkat Edilmesi Gerekenler	189
Üvey Ebeveyn.....	190
Yeni Aile Kurma Süreci	191
Yapılması Gerekenler	192
Kaynakça.....	195

1. BÖLÜM

RUH SAĞLIĞI KAVRAMI

Amaçlar

- *Ruh Sağlığı kavramını tanımlayabilme.*
- *Sergilenen herhangi bir davranışın normal olup olmadığını değerlendirebilme.*
- *Ruh sağlığının önemini kavrayabilme.*
- *Ruh sağlığının tarihçesini bilme.*
- *Ruhsal sağlığa temel bakış açılarını kavrayabilme.*

Anahtar Konular

- *Ruh Sağlığı Nedir?*
- *Normal ve Anormal Davranış*
- *Ruh Sağlığının Önemi*
- *Ruh Sağlığının Tarihçesi*
- *Ruh Sağlığı Modelleri*
 - *Büyüsel Model*
 - *Medikal Model*
 - *Psikolojik Model*
 - *Sosyal Model*
 - *Politik Model*

RUH SAĞLIĞI NEDİR?

20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan ruh sağlığı kavramı yine aynı yüzyılın ortalarında özellikle de Dünyadaki büyük savaşlarla birlikte önem kazanmıştır. İlk bakışta ruh sağlığı ruhsal bozuklukların olmaması durumu olarak düşünülmektedir. Bu betimleme yanlış olmasa da ruh sağlığını açıklamaktan uzaktır. Çünkü ruh sağlığı, ruhsal bozukluğun olmaması durumundan daha fazla anlam taşır. Yörükoğlu'na (1996) göre ruh sağlığı, "kişinin kendisiyle ve çevresiyle sürekli bir denge ve uyum içinde olması"dır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), (2004) ruh sağlığını "bireyin potansiyelini başarma ve yaşamda normal sayılan baskı durumları ile başa çıkabilme özellikleri ile bir sosyal ve duygusal iyi olma durumu" olarak tanımlamıştır. Buna göre, ruh sağlığı bir birey için yeteneklerini fark etme, hayatın normal stresiyle başa çıkma ve topluma katkı sağlayarak iyi olmaya çalışma gibi becerileri gerektirir. Bu tanımlara göre, ruh sağlığı sadece ruhsal bozukluğu olanları değil bütün bireyleri ilgilendirmektedir. Hiçbir grup ruhsal bozukluklardan bağımsız değildir. Herkes muhtemel ruhsal bozukluk riski altındadır. Ancak, maddi olanakları düşük olanlar, evsizler, işsizler, şiddet kurbanları, göçmenler ve mülteciler, çocuk ve ergenler, ihmale uğrayan kadın ve yaşlılar daha yüksek risk altındadırlar (WHO, 2003)

Ruh sağlığının tanımı genellikle çocuklar için de geçerlidir. Ancak, çocukların sürekli ve hızlı bir gelişim sürdürdüğü düşünüldüğünde çocuk ruh sağlığına yönelik ölçütleri yeniden gözden geçirmek gerekir. Çocuk ruh sağlığı, sürekli değişen ve gelişen zihinsel, fiziksel ve sosyal yeterliliklere, kritik dönemlere ve bu kritik dönemlerdeki çevresel faktörlere göre ele alınmalıdır. Ayrıca çocuk davranışlarının aynı yaş grubu içerisinde değerlendirilmesi de büyük önem taşır. Çünkü 2 yaşındaki bir çocuğun yabancılardan korkması normal iken 6 yaş grubu içerisinde aynı çocuğun bu davranışı anormaldir. Çocuklarda ve ergenlerde ruh sağlığı Health Advisory Service tarafından şu niteliklerle tanımlanmıştır (Akt.Dogra, Par-kin, Gale, & Frake, 2002):